

Negyedik díjazott

A NAGYBÁNYAI MŰVÉSZTELEP

egyetemes magyar képzőművészetért végzett alkotótevékenysége
MAGYAR ÖRÖKSÉG

A magyar képzőművészet történetében sorsdöntő pillanatnak nevezhetjük a nagybányai művésztelep megalakulását. Nem kevesebb dőlt el akkor, mint az, hogy a magyar képzőművészet a századfordulón tud-e csatlakozni az európai művészet friss áramlataihoz, támadhat-e olyan erő, amely a magyar képzőművészet zömét meg tudja mozdítani, ki tudja vinni az akadémizmus füllelt termeiből a plen-air, a szabad levegő ragyogásába? Ahová magányos próféták már kitörtek – Szinyei Mersétől Rippl Rónaiig –, de itt többről volt szó: az egész megújításának a lehetőségéről. Különös módon, ebben az esetben az új megszületése egy olyan eseményhez kapcsolódik, amelynek lényege a régiekről való megemlékezés volt. A nagybányai művésztelep egyfelől – paradox módon – a millenniumi ünnepek művészeti pártoló lendületének köszönheti születését, másfelől annak, hogy Münchenben föllázadt az akadémizmus ellen a fiatal magyar festők egy csoportja: Hollósy Simon szabadiskolája. Egyikük, a nagybányai születésű Réti István írta: „Hollósy körül erjedt a jövő kovásza”. Szólítsuk Réti Istvánt tanúságtételre! Így emlékszik arra a bizonyos sorsdöntő pillanatra: „1896-ot írtak akkor. A magyar nemzet a millenniumot ünnepelte. Nagy optimizmus és vállalkozói kedv volt általános akkor Münchenben a magyar festők között, a millenniumi országos mozgalom ajzotta fel azt. A nagy szél fölborzolta az állóvizeket is. Mindenki képpel készült a nagy kiállításra: a nagy szüretre. Wekerle soha nem álmodott összegeket szórt szét előlegként a festők között is. Szobrok és festmények tervei születtek, s a közületek megrendeléseken törték a fejüket. Így történt, hogy Máramaros vármegye urainak eszükbe jutott a megye idegenbe szakadt művészfia, Hollósy Simon, és elhatározták, hogy megfestetik vele a történelmi nevezetességű huszti vár romjait. A gondolat, hogy Hollósy hazatér Máramarosba a huszti várat megfesteni, szülte a másik gondolatot, hogy akkor Nagybánán is meglátogathatja majd két volt tanítványát: Thorma Jánost és engem. Szót szóba öltve ötlött eszünkbe, hogy jöjjön Hollósy akkor ide egész nyárra, iskolájával együtt. A távolságot áthidalná számukra egy kedvezményes vagy ingyenes vasúti jegy a magyar határtól és vissza, ezt pedig Nagybánia városa megszerezheti, hiszen országgyűlési képviselője Wekerle Sándor, a miniszterelnök volt akkor. Valami pajta is akad talán, ahol az iskola dolgozhatik. Így kezdődött a nagybányai művésztelep története...”. S Nagybánia város elöljáróival folytatódott, akik méltán ülhetnek azóta annál a mennyei kávéházi törzsasztalnál, ahol Berándy György, a nagyszerű marosvásárhelyi polgármester ül az asztalfőn, a „vasakaratú városépítész”, aki alkalmat adott a gödöllői művésztelepnek arra, hogy megalkossa főművét: a marosvásárhelyi Kultúrpalotát, a magyar kultúra és művészet máig világító kincsesházát. Dr. Virág Béla, nagybányai aljárásbíró így ír a *Nagybánia és Vidéke* című hetilap vezércikkében 1896 februárjában: „A festészetben új irány van kifejlődőben külföldön! Hollósy Simon, a zseniális máramarosi fiú, ki önerejéből lett a „mesterek mesterévé”, ő a vezére e fiatal, új törekvésű gárdának, és mekkora dicsőség lenne Nagybánának, hogyha itt vetné meg lábát az új szellemi mozgalom, innen indulna ki az új magyar festészet!” Turman Olivér, nagybánia polgármestere a képviselőtestület lelkes határozata alapján hivatalosan is Nagybánára hívja Hollósyt és iskoláját. Réti István emlékezete szerint: „Egyelőre följánlották, hogy a város az országhatártól és vissza egyszeri utazásra ingyen II. osztályú jegyet eszközöl ki negyven festőnek hat hónapi időtartamra. Ezenkívül ideiglenes műtermet is állítanak fel az iskola számára. De ha kötelezi magát Hollósy, hogy ezután is tíz-tizenöt éven át minden nyáron elhozza ide az iskoláját, akkor a város hajlandó neki és az iskolának nagyobb, rendes műtermet építtetni.”

Úgy gondolom, nem haszontalan dolog, hogy mielőtt a nagybányai mesterek előtt fejet n, azok előtt is tisztelgünk, akik nélkül sohasem lett volna nagybányai művésztelep. De lett, s megújította a magyar képzőművészetet.

Már az első évben, 1896-ban megérkezik Nagybányára a szelíd, intellektuális mester, Ferenczy Károly, hogy aztán itt maradjon, s a nagybányai mozgalomnak sok éven át az egyik vezéregyénisége legyen. Ezen az első nyáron hozzáfog *Hegyibeszéd* című képehez, amely egyben a nagybányai mozgalom emblematikus nyitóképe is: a nagybányai alkonyatban ülő, átszellemült Mester köré telepednek a fűbe a mezőről hazatérő szénagyűjtők, Ferenczy családja, festőtársai, minden idők mindenfajta emberei. Valahogy így működött a plen-air bővületében a nagybányai művésztelep is, csöndes ige-hallgatásban egy mindenekfölött szent dologról: a természet előtt leboruló, új művészetről.

Itt, Nagybányán fejezi be a többször megfestett *Rákóczi-induló* talán legmegrendítőbb változatát Hollósy Simon, tépett zászlókként lobogó alakjaival. Itt festette Réti István szomorú-ázott *Honvéd temetését*, ködbe bújó, talán nagybányai hegyekkel a háttérben, a szürke-feketéből csak az öreg honvédek fehér szakállá világít. Itt festette Iványi Grünwald Béla, már 1901-ben a *Bércek között* különös kompozícióját: mintha több évszázad távolából érkeztek volna a nagybányai völgybe a magyar ruhás alakok. A festmény talán előképe a szintén sok nyarat Nagybányán töltő Rudnay Gyula enyhén szürreális, kosztümös társaságainak. Az első évben, 1896-ban harminchat tagja van a nagybányai művésztelepnek, 1900-ban hatvanegyen vannak, 1913-ban már százan. Jönnek magyarok és külföldiek egyaránt. Nagybánya szellemisége magához vonzza a franciás iskolázottságú Csók Istvánt, a spanyol festőt, Herrer Cézárt, aki a nagybányai nyarak után végleg letelepedik Magyarországon. Magához vonzza a Párizshoz kötődő Czóbel Bélát, idejön festeni Czigány Dezső, Ady barátja, leghíresebb portréjának festője. Dolgozik itt a magyar szecesszió egyik kiváló mestere, a gödöllői művésztelep tagja Zichy István, s több nyarat tölt is Koszta József, később az alföldi festészet súlyos-szép képeket festő mestere, idejön Perlott Csaba Vilmos, Matisse tanítványa, aki az expresszionizmust akarja ötvözni a magyar tradíciókkal, idejön tanulni a futurizmus felé tájékozódó Schönberger Armand, tanul itt a szorongó, álomlátó festő Farkas István. Fantasztikus, égő színeket vet vászonra Nagybányán az expresszionista Ziffer Sándor, megfordul itt az expresszionizmustól a kubizmusig eljutó Tihanyi Lajos, később a *Nyolcak* elnevezésű avantgárd művészcsoporthoz tagja, dolgozik a művésztelepen a súlyos, darabos, expresszív képek festője, Nemes Lampért József. Négy nyarat tölt itt az európai és magyar avantgárd különös mestere, fantasztikus lélekfák, lélekvirágok festője, a brassói Mattis Deutsch János. S velük csak néhányat emeltünk ki a nagybányai mozgalom gazdag művész névsorából.

A nagybányai művésztelep fontosságát semmi sem jelzi jobban, mint az, hogy ide, a plen-air szelíd iskolájába, szabad szellemi közösségébe mindenki eljöhett, és el is jött, mert tudta, hogy Nagybánya nem előítéletekkel, konzervatizmussal, divatokkal körülzárt karám, hanem szabad mező, ahonnan mindenfelé vezethetnek utak: a szecesszió, az expresszionizmus, a futurizmus, a kubizmus, a szürrealizmus felé épp úgy, mint a természetelvűnek maradó poszt-nagybányai stílus, a Gresham-kör művészete felé. S aki hosszabb-rövidebb ideig itt volt, akár a művésztelep kezdeti, felfelé ívelő, kiteljesedő szakaszában, akár a Trianon utáni idők viharosabb, vitáktól szaggatott, meghasonlásokkal, megtorpanásokkal és újjászületésekkel teli évtizedeiben, az mindenképpen megőrizhetett valamit az alapító mesterek örökségéből: a messianisztikus hitet a művészetben, a hitet abban, hogy minden képnek, minden

ecsetvonásnak szent célja van – úgy tenni szabaddá, európaivá a hazai művészetet, hogy annak magyar ízei megmaradjanak.

Fülep Lajos, a magyar szellemtörténet egyik óriása írta a nagybányai művésztelep mestereiről: „Dolgoznak és tanítanak, tátnak ők maguk, s hirdetik a látást, meg nem alkusznak, és el nem adják magukat. S hogy a nekik nem tetsző viszonyok ne legyenek mindig szemeik előtt, kivonulnak oda, ahol a természettel vannak együtt hatalmas közösségben, a földdel, mely vérét,életét adja nekik, hisz magyar.”

Kernács Gabriella
művészettörténész